

۱۳۱۷۴۴

روشهای تحقیق در علوم انسانی

(با نگرشی بر پایان نامه نویسی)

تألیف:

دکتر حسین صفرزاده

(عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه)

دکتر علی اکبر فرهنگی

(استاد دانشگاه تهران)

سرشناسه: فرهنگی، علی اکبری-۱۳۲۱.
عنوان و نام پدیدآور: روشهای تحقیق در علوم انسانی (با نگرشی بر پایان نامه نویسی)، تألیف: علی اکبر فرهنگی-
مشخصات نشر: تهران: برآیند پویش، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری: کتابنامه، ۴۳۲ص
شابک: 978-600-91991-4-3
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Ali Akbar farhang, Hosein safazadeh, Research methodog
یادداشت: کتابنامه: ص. ۵۹۷، ۶۰۰
موضوع: علوم انسانی-روش شناسی
شناسه افزوده: صفرزاده، حسین ۱۳۵۴.
رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ ۱۴/۹/۴۱۰۵/AZ
رده بندی دیویی: ۰۰۱/۳
شمار کتابشناسی ملی: ۲۱۳۳۹۱۳

مؤسسه انتشارات برآیند پویش

نام کتاب: روشهای تحقیق در علوم انسانی (با نگرشی بر پایان نویسی)

مؤلفین: دکتر علی اکبر فرهنگی- دکتر حسین صفرزاده

ناشر: برآیند پویش

طراح: دفتر طراحی مؤسسه انتشارات و پخش کتاب پویش

نوبت چاپ: هفدهم ۱۳۹۹

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

لینتوگرافی: چاووش

چاپ و صحافی: جباری

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۹۹۱-۴-۳

مرکز پخش:

پویش: میدان انقلاب- خیابان اردیبهشت- بن بست توحید- پلاک ۲ تلفن: ۶۶۴۸۵۴۱۴ - ۶۶۹۶۸۴۶۳

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی از ناشر ممنوع می باشد.

پیشگفتار

ساحل افتاده گفت، گرچه بسی زیستم
هیچ نه معلوم شد، آه که من کیستم
موج زخود رفته‌ای، تیز خرامید و گفت
هستم اگر می‌روم، گر نروم نیستم

از آغاز تاریخ بشر، انسان درصدد پی بردن به قاعده و نظم موجود در پدیده‌ها و رویدادهای جهان اطراف خود بوده است. بدین جهت به کشف قوانین، اصول و نظریه‌های حاکم بر پدیده‌ها و رویدادها نایل آمده است. اما باید توجه داشت که این قوانین و اصول تحت شرایط خاصی اعتبار دارد. این شرایط زیربنای صحت آنها را تشکیل می‌دهد. این چنین رابطه‌ای بدون توجه به زمان و مکان امری ثابت بوده و تغییرناپذیر است. براین اساس، ثبات و استمرار وقوع پدیده‌ها امری مسلمی است که علم بر پایه آن بنا نهاده شده است. به عبارت دیگر در استفاده از روش علمی برای پیش‌بینی وقوع پدیده‌ها در جهان، پیش‌فرض آن است که این پدیده‌ها اتفاقی، دمدمی و بی‌نظم نبوده و قابل پیش‌بینی است. زیرا در غیر این صورت انجام پژوهش علمی غیرممکن می‌بود.

تحقیق علمی که همان کاربرد روش علمی است در جستجوی شرایطی است که تحت آنها پدیده خاصی رخ می‌دهد و مشخص کردن شرایط دیگری است که تحت آنها این پدیده رخ نمی‌دهد.

کتاب حاضر که تحت عنوان "روشهای تحقیق در علوم انسانی با نگرشی بر پایان‌نامه نویسی" می‌باشد، گام کوچکی است که در راستای تحقق اهداف عالی پژوهش و تحقیق است. این کتاب حاصل برخورداری از منابع و مآخذ، آثار و تجارب ارزشمند مؤلفین، مترجمین، محقق و پژوهشگران برجسته است و نیز تجارب چندین ساله نگارندگان در زمینه تحقیق و پژوهش، آموزش روش تحقیق و مسئولیتهای پژوهشی و آموزشی در سازمانهای مختلف بوده است. از این رو، قطعاً می‌تواند برای مقدار زیادی از علاقمندان، دانشجویان، اساتید و پژوهشگران و محققین عزیز در رشته‌های گوناگون و مختلف علوم انسانی و علوم اجتماعی مفید باشد.

این کتاب شامل چهارده فصل است:

فصل اول به بیان مبانی فلسفی پیدایش تحقیق پرداخته است. فصل دوم سیر تحول مفهوم تئوری (نظریه) را معرفی می‌نماید. فصل سوم به بیان مفهوم تحقیق می‌پردازد. فصل چهارم انتخاب موضوع تحقیق و بیان مسأله را توضیح می‌دهد. فصل پنجم به مرور ادبیات و پیشینه تحقیق پرداخته است. در فصل ششم بیان گزاره‌های مسأله شامل اهداف تحقیق، فرضیه‌های تحقیق و سؤالات تحقیق را شامل می‌شود. فصل هفتم به معرفی متغیرها و مقیاس سنجش آنها اشاره کرده است. فصل هشتم به بیان ابزارهای سنجش و گردآوری داده‌ها و اطلاعات در تحقیق می‌پردازد. در فصل نهم جامعه و نمونه آماری مورد بررسی و تعیین حجم نمونه آماری مورد بحث قرار گرفته است. فصل دهم به انتخاب روش تحقیق اشاره کرده است. فصل یازدهم تحقیق کیفی است. فصل دوازدهم اشاره به مفاهیم اساسی در تحلیل داده‌ها دارد. فصل سیزدهم تهیه و تنظیم طرح تحقیق است. بالاخره در فصل چهاردهم تدوین گزارش تحقیق مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در پایان جا دارد از کلیه کسانی که نگارندگان را یاری کرده‌اند بویژه دکتر حسن میرزایی اهرنجانی، سرکار خانم آقا سید آقا و سرکار خانم بابایی کمال تشکر خود را ابراز نمائیم و به یاد داشته باشیم که این اثر نیز همانند سایر آثار علمی از کاستی نمی‌باشد. بنابراین از خوانندگان محترم تقاضا داریم که نظرات و پیشنهادهای اصلاحی خود را به آدرس ناشر ارسال فرمایید تا در چاپهای بعدی مورد نظر قرار گرفته و اعمال شود.

دکتر حسین صفرزاد - ناشر علی اکبر فرهنگی

پانیز ۱۳۸۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۷۲	۹- تئوری و عمل	۴	پیشگفتار
۷۳	۱۰- روش‌شناسی و نظریه	بخش اول: مبانی کلی تحقیق (کلیات)	
۷۴	۱۱- تئوری و متاتئوری	فصل اول: مبانی فلسفی پیدایش تحقیق	
۷۵	۱۲- توصیف، تبیین و نظریه	۱۳	فلسفه و شیوه تحقیق
۷۵	۱۳- ایدئولوژی و تئوری	۱۹	متدولوژی و روش
۷۸	تشکیل نظریه‌ها	۲۱	سیر تحول متدولوژی
۷۹	دیدگاه‌های شناختی	۳۱	روش‌های علم پژوهش
۸۰	استدلال و انواع آن	۳۶	ماهیت علم علمی
۸۲	مدل فرضی - قیاسی	۳۷	مراحل روش علمی
۸۴	فرایندهای نظریه‌پردازی و نظریه آزمایی	۴۱	مشخصات، گرایش علمی
۸۴	الف - نظریه‌پردازی	۴۲	۱- فرضیه‌ها
۸۴	ب - فرایند نظریه آزمایی	۴۲	۲- برآوردها
۸۵	تئوری‌پردازی با استفاده از پارادیم‌های چندگانه	۴۲	مشاهدات
۸۷	تحقیق با استفاده از پارادیم‌های چندگانه	فصل دوم: سیر تحول مبانی تئوری نظریه	
۸۷	مرور پارادیم‌های چندگانه	۴۷	ریشه‌شناسی
۸۸	تحقیقات مولتی پارادیمی	۴۸	ماهیت و پیشینه نظریه
۸۹	تئوری‌پردازی با استفاده از پارادیم‌های چندگانه	۴۹	ویژگی‌ها و مشخصه‌های یک نظریه خوب
۸۹	مراحل - تخت یک تئوری (نظریه‌پردازی)	۵۱	فایده تئوریه چیست؟
۹۰	مرحله I (زمینه تحقیق)	۵۱	انواع نظریه
۹۲	مرحله II (تجزیه و تحلیل داده‌ها)	۵۳	الف - صوری
۹۲	مرحله III (تشکیل تئوری)	۵۴	ب - قیاسی
۹۴	تعریف برخی مفاهیم	۵۴	ج - تقلیلی
۹۷	تعریف علم	۵۵	د - تجربی
۹۸	علم یا دلیل	۵۶	نظریه‌های تجویزی در مقابل توصیفی
۹۹	۱- ریشه علوم تجربی	۵۷	ارزیابی (تعیین اعتبار) تئوری
۱۰۱	۲- ریشه علوم انسانی	۶۰	سیر تحول فلسفی مفهوم تئوری (نظریه)
۱۰۱	مفهوم علم و معرفت	۶۰	۱- ماهیت تئوری
۱۰۴	تعریف علوم علمی	۶۱	۲- هدف دانش تئوری
۱۰۵	تعریف تجربه	۶۱	۳- تئوری‌پردازی چیست؟
۱۰۵	تعریف آزمایی	۶۳	رویکردهای فلسفی جدید نسبت به تئوری
فصل سوم: مفهوم تحقیق		۶۳	۱- نظریه بعنوان «تلاشه داده‌ها»
۱۰۹	تعریف تحقیق	۶۴	۲- نظریه همچون «سیله‌ای مفید»
۱۱۰	اهداف تحقیق	۶۴	۳- نظریه به عنوان «صورت ذهنی»
۱۱۰	ماهیت تحقیق	۶۵	۴- نظریه همچون «بازنمودن جهان»
۱۱۱	فواید تحقیق	۶۶	۵- رابطه نظریه با دیگر اصطلاحات و مفاهیم
۱۱۲	انگیزه‌های تحقیق	۶۶	۱- قوانین و تئوریه
۱۱۳	اصول یا قواعد تحقیق	۶۶	۲- مفهوم و نظریه
۱۱۳	ویژگیهای تحقیق علمی	۶۷	۳- فرضیه و نظریه
۱۱۷	فرایند تحقیق علمی و انواع آن	۶۸	۴- پارادایم و نظریه
۱۲۱	امکانات مورد نیاز تحقیق	۶۹	۵- مدل و نظریه
۱۲۱	انواع امکانات	۷۰	۶- پژوهش و نظریه
۱۲۳	محدودیت‌های تحقیق	۷۱	۷- روش و نظریه
۱۲۴	رابطه تحقیق علمی با آمار و کامپیوتر	۷۲	۸- تئوری و مشاهده
۱۲۷	موانع اجرای تحقیق علمی در حوزه مدیریت		

تفاوت بین متغیر و مستقل و متغیر تعدیل کننده	۱۸۸
تعریف عملیاتی و معرف	۱۹۳
مقیاسهای سنجش متغیرها	۱۹۵
مقیاس اسمی	۱۹۵
مقیاس رتبه‌ای (ترتیبی)	۱۹۶
مقیاس فاصله‌ای	۱۹۷
مقیاس نسبی	۱۹۷

فصل هشتم: ابزارهای سنجش و گردآوری داده‌ها (طلاعات)

روش پرسشنامه	۲۰۴
انحلال کلی تنظیم پرسشنامه	۲۰۴
اجزای اصلی پرسشنامه	۲۰۹
انواع سؤالات پرسشنامه	۲۱۰
بررسی مقدماتی پرسشنامه	۲۱۲
روش مصاحبه	۲۱۳
انواع مصاحبه	۲۱۴
مزایا و معایب مصاحبه	۲۱۵
روایی و اعتبار مصاحبه	۲۱۵
روش مشاهده	۲۱۶
انواع روشهای مشاهده	۲۱۶
مزایا و معایب روش مشاهده	۲۱۸
روشهای کتابخانه‌ای (جمع‌آوری اطلاعات از طریق استفاده از کتابخانه)	۲۱۹
سیستم‌های اندازه‌گیری	۲۲۳
قارت یا ارتباط شناسی کتاب	۲۲۴
مقیاسهای اندازه‌گیری نگرشها (طرز فکرها)	۲۲۵
الف: مقیاس نیکرت	۲۲۵
ب: مقیاس افتراق معنایی	۲۲۶
ج: مقیاس ترستون	۲۲۷
د: مقیاس گاتمن (انجمی)	۲۲۹
ه: مقیاس فاصله اجتماعی بوگاردوس	۲۳۰
و: مقیاس سنی ابزار اندازه‌گیری	۲۳۱
ز: مقیاس حساسه پایایی	۲۳۱
عوامل تاثیرگذار بر پایایی	۲۳۵
روایی (اعتبار) و انواع آن	۲۳۵
الف: اعتبار محتوا	۲۳۶
ب: اعتبار ملاکی	۲۳۷
ج: اعتبار سازه	۲۳۸
استاندارد بودن	۲۳۹
عملی بودن	۲۴۰

فصل نهم: مشخص کردن جامعه و نمونه بررسی و تعیین حجم نمونه

تعریف جامعه آماری	۲۴۴
تعریف نمونه آماری	۲۴۴
روشهای مطالعه جامعه آماری	۲۴۴
نکات و شرایط نمونه‌گیری	۲۴۵
انواع روشهای نمونه‌گیری	۲۴۶
نمونه‌های احتمالی (تصادفی)	۲۴۶
نمونه‌گیری غیراحتمالی	۲۵۵
ترازورد حجم یا اندازه نمونه	۲۵۷

بخش دوم: ۱۱. احل: تفصیلی اجرای تحقیق (فرآیند تحقیق)

فصل چهارم: انتخاب موضوع تحقیق و بیان مسأله

انتخاب موضوع تحقیق	۱۳۴
ویژگیهای موضوع تحقیق	۱۳۵
منابع و مراجع برای انتخاب موضوع تحقیق	۱۳۷
مطالعه ادبیات و سوابق مسأله تحقیق	۱۳۷
ملاحظات تدوین یک مسأله تحقیق	۱۴۱
منابع یافتن مسأله تحقیق	۱۴۲
ارزشیابی مسأله تحقیق	۱۴۳
انتخابات رایج در تنظیم موضوع تحقیق	۱۴۴
نحوه نگارش ارزشیابی مسأله تحقیق	۱۴۵

فصل پنجم: ادبیات با پیشینه تحقیق

اهمیت مطالعه پیشینه یا تاریخچه تحقیق	۱۴۹
منابع اطلاعات برای بررسی پیشینه تحقیق	۱۵۰
اهداف مطالعه (درسی) پیشینه تحقیق	۱۵۲
فرایند بررسی پیشینه تحقیق	۱۵۳
تنظیم گزارش پیشینه تحقیق	۱۵۶

فصل ششم: بیان گزاره‌ها (الف / فرضیه‌ها / سؤالات تحقیق)

اهداف تحقیق	۱۶۲
فرضیه‌های تحقیق	۱۶۳
مفهوم و تعریف فرضیه	۱۶۳
مبانی و منابع فرضیه	۱۶۴
نقش فرضیه در تحقیق	۱۶۶
ملاحظات تدوین یک فرضیه خوب	۱۶۷
انواع فرضیه‌ها	۱۶۷
فرضیه تحقیق (H ₁)	۱۶۸
فرضیه آماری	۱۶۹
پیش فرضها	۱۷۱
قابلهای فرضیه سازی	۱۷۲
الف) قالب کلی	۱۷۲
ب) قابلهای عملیاتی	۱۷۲
خطاها در آزمون فرضیه‌های آماری	۱۷۴
صورت انتخاب، نگارش و ارزشیابی فرضیه‌ها	۱۷۵
سؤالاتی تحقیق	۱۷۷

فصل هفتم: متغیرها و مقیاس سنجش آنها

مفهوم متغیر	۱۸۱
انواع متغیر	۱۸۲
متغیرهایی که براساس واحد اندازه‌گیری هستند	۱۸۲
متغیرهایی که براساس واحد اندازه‌گیری و مبدأ هستند	۱۸۳
متغیرها براساس نقش آنها در تحقیق	۱۸۴
متغیرها بر مبنای تعداد ارزشها	۱۸۵
طبقه‌بندی متغیرها از نظر مکان دستکاری	۱۸۶
متغیرها بر مبنای مداخله و به انحراف کشاندن	۱۸۶
نتیجه تحقیق	۱۸۷

مروری جامع بر تمامی مراحل سلسله مراتب تحلیل	۳۶۲
مرحله اول: مدیریت داده‌ها	۳۶۲
۱-۱) آشنایی با داده‌های خام و اولیه	۳۶۳
۲-۱) تهیه شاخص	۳۶۳
۳-۱) مرتب کردن و ترکیب داده‌ها	۳۶۴
مرحله دو: گزارشات توصیفی	۳۶۵
۱-۲) کشف	۳۶۶
۲-۲) سبهبندی	۳۶۶
۳-۲) گروه‌بندی	۳۶۷
گوشه‌شناسی تحلیل کیفی	۳۶۸
مراحل شناسایی گونه‌ها	۳۶۸
مرحله سوم: تهیه گزارشات توضیحی	۳۶۹
۱-۳) تحلیل مشارکتی و تعیین وابستگی‌ها	۳۶۹
۲-۳) تأیید (صحت) و سقم وابستگی‌ها	۳۷۰
۳-۳) نوشتن گزارش توضیحی	۳۷۱
۴-۳) تلاش برای تعمیم نتایج و گزارش به موضوعات دیگر	۳۷۲
تعمیم از داده‌های کیفی	۳۷۲
داده‌های کمی و تحلیل آنها	۳۷۴
ارزیابی نهایی فرضیه‌ها	۳۹۱
تجزیه و تحلیل به روش دستی و ماشینی	۳۹۳

فصل سیزدهم: تهیه و تنظیم طرح تحقیق

دلایل توجیهی تهیه طرح تحقیق	۳۹۷
چارچوب پیشنهادی برای طرح تحقیق	۴۰۰
ارایه طرح پیشنهادی تحقیق به مؤسسات تأمین کننده اعتبارات مالی	۴۰۴
شیوه تنظیم و نگارش طرح تحقیق	۴۰۶

فصل چهاردهم: تدوین گزارش تحقیقی

صفحه عنوان	۴۰۹
پیش‌گفتار، تشکر و قدردانی	۴۱۰
فهرست مطالب	۴۱۰
فهرست جداول	۴۱۱
فهرست اشکال	۴۱۲
فصل اول - طرح تحقیق	۴۱۲
فصل دوم - روش تحقیق (دیدگاه‌های نظری)	۴۱۲
فصل سوم - روش‌های اجرای تحقیق	۴۱۳
فصل چهارم - یافته‌های تحقیق، تجزیه و تحلیل آنها	۴۱۵
فصل ششم - خلاصه تحقیق و نتیجه‌ها	۴۱۶
فهرست منابع و مآخذ	۴۱۷
پیوست	۴۱۹
اصول نوشتن مطالب در پایان‌نامه	۴۱۹
واژه‌بندی	۴۱۹
نشانه‌گذاری	۴۲۰

فهرست منابع و مآخذ

منابع فارسی	۴۲۷
منابع انگلیسی	۴۳۱

عوامل مؤثر در تعیین اندازه نمونه	۴۶۱
ویژگیهای یک نمونه خوب	۴۶۵

فصل دهم: انتخاب روش تحقیق

انواع روش تحقیق براساس اهداف تحقیق	۴۷۰
۱) تحقیقات بنیادی	۴۷۰
۲) تحقیقات کاربردی	۴۷۱
ارتباط متقابل پژوهشهای کاربردی و بنیادی	۴۷۲
۳) تحقیقات عملی	۴۷۳
انواع روش تحقیق براساس نحوه گردآوری داده‌ها	۴۷۴
۱) تحقیق غیرآزمایشی	۴۷۴
طرح‌های اساسی تحقیق زمینه‌یابی	۴۷۸
نارسائی‌های تحقیق علی یا پس از وقوع	۴۸۰
۲) تحقیق آزمایشی	۴۸۸
روش و مراحل اجرای تحقیق تجربی حقیقی	۴۹۱
انواع طرح‌های تحقیق تجربی حقیقی	۴۹۷
انواع طرح‌های تحقیق نیمه تجربی	۵۰۱
۳) تحقیق باطنی	۵۰۴
هدف تحقیق تاریخی	۵۰۵
ویژگی‌های تحقیق تاریخی	۵۰۵
نقد و بررسی اعتبار داده‌های تاریخی	۵۰۹
مراحل مختلف تنظیم طرح تاریخی	۵۱۱
۴) تحقیق تداومی و مقصودی	۵۱۲
۵) تحقیق قوم‌نگاری	۵۱۴
فرایند تحقیق قوم‌نگاری	۵۱۵
روشهای تحقیق و سطوح تحقیقاتی	۵۱۶
روشهای تحقیق از دیدگاه زمان	۵۲۳

فصل یازدهم: تحقیق کیفی

تعریف تحقیق کیفی	۵۳۰
عناصر مهم یک تحقیق کیفی	۵۳۰
لغات کلیدی در روش کیفی	۵۳۰
ویژگیهای تحقیق کیفی	۵۳۲
استفاده از تحقیق کیفی به عنوان یک استراتژی تحقیق	۵۳۵
به طور مستقل	۵۳۵
روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در تحقیق کیفی	۵۳۶
شرایط یک مصاحبه کننده کیفی	۵۳۹
ترکیب نمودن روش‌های تحقیق کیفی	۵۴۱
طراحی طرح تحقیق	۵۴۴
نقش مقایسه در طرح تحقیق کیفی	۵۴۵
نقش مطالعات موردی در طرح تحقیق کیفی	۵۴۶
نمونه‌گیری در تحقیقات کیفی	۵۴۷
ویژگیهای چارچوب نمونه‌گیری کیفی	۵۵۰
تحلیل داده‌ها و نوشتن گزارش تحقیق	۵۵۱

فصل دوازدهم: مفاهیم اساسی در تحلیل داده‌ها

انواع شیوه‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها	۵۵۵
داده‌های کیفی و تحلیل آنها (تحلیل کیفی)	۵۵۶
رویکردهای تحلیل کیفی	۵۵۸
عناصر کلیدی رویکردهای مختلف	۵۵۸
روشهای کیفی مبتنی بر کامپیوتر	۵۵۹
پنج کارکرد نرم افزارهای تحلیل کیفی	۵۵۹
ضروریات مهم ابزارهای تحلیلی	۵۶۰